

Imagina celuilalt—analiză și previziune politică

Amplificată de controversa politică, de multe ori, exacerbată până la distorsiune, dezbaterea asupra jumătății de secol ce ne desparte de ultima generație născută, crescută și formată în democrație antrenează astăzi cînd, cel puțin în intenție, încercăm reinodarea firului, o dezbatere asupra reflectării istoriografice (dar și, mai larg, în conștiințe) a celor petrecute în acest „colț al răutăților” în care — citindu-l pe Brătianu, s-au abătut „urgile purtate de toate vînturile potrivnice ale soartei”¹. Spațiu „tradițional” al interferențelor, spațiu de „eschata” politică și culturală pentru un Occident dispus să-și sacrifice jumătatea pentru a-și salva identitatea, „poartă a creștinătății” devenită laborator de experimentare. România prezintă azi, la finele unui veac suprasaturat de suferință, schița definitivă a unui eventual portret de crucificat. Analiza trebuie însă să păstreze răceala îndurerării cronicarului în fața vremilor, căutînd ieșirea obligatorie din labirintul autocompătimirii și al opacității.

Rod al unor investigații ample, al utilizării unor arhive puțin accesibile și al unei profunde meditații politice, volumul de studii *The United States and Romania. American-Romanian relations in the twentieth century*, ed. by Paul D. Quinlan, Woodland Hills? California 1988, încearcă să propună o oglindă pentru găsirea unor soluții. Avînd girul prestigiosului Mircea Eliade, Research Institute și al Academiei Româno - Americane de Științe și Artă, lucrarea reunește semnături la fel de prestigioase: Harry G. Barnes, Jr., fost ambasador al SUA la București între 1974 și 1977, Radu R. Florescu, Joseph Harrington, profesor de istorie la Framingham State College, Mircea Ioanițiu, fost secretar al regelui Mihai, Edward Mainland, consilier al ambasadei de la București și director al serviciului român la postul de radio „Vocea Americii”, David B. Funderburk, ambasador la București (1981—1985), autor al unei foarte interesante lucrări despre politica britanică față de România între 1938 și 1940 (Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983), Nestor Rates, corespondentul de la Washington al „Europei libere” etc. Paleta preocupărilor este deosebit de largă și include nu numai domeniul politico-diplomatic, ci și pe cel cultural. Este cazul articolului lui Thomas Amherst Perry *The Romanian Soul and American Poetry: 1900—1947*. Luptînd din greu cu prejudecăți uriașe, ce asociază, dincolo de Ocean, în mod invariabil, România cu castelele transilvănene ale contelui Dracula, căutînd deschiderile cele mai profitabile, în linia celor operate de profesorul Keith Hitchins, unul dintre cei mai renumiți specialiști americani în studii românești, plecînd de la premisa definită de D. Funderburk drept nevoia unei „mai mari răbdări și înțelegeri” în relațiile bilaterale dintr-un deceniu de tensiune internațională crescîndă, — volumul este de fapt una din primele încercări de apropiere de problematica raporturilor româno-americane din secolul nostru. De aceea, departe de a ne opri asupra fiecărui studiu în parte, vom căuta să desprindem semnificațiile cele mai interesante sub raport istoriografic din studiile ce privesc intervalul de timp aflat astăzi la judecata istorici dar și pe masa de investigații a istoricului. Dezvăluirile, întemeiate de cele mai multe ori pe observațiile directe ale autorilor, sînt, în perspectiva duratei lungi, deosebit de interesante. Dr. Roy M. Melbourne, diplomat de carieră, reprezentant politic la București între octombrie 1944 și noiembrie 1947, propune în *Witness to the start of the Cold War: the view from Romania*, o primă reflectare a evenimentelor ce au urmat imediat actului de la 23 august 1944, căutînd să explice dinăuntru procesul de degradare a relațiilor americano-sovietice de la sfîrșitul războiului, pornind de la cazul românesc. Misiunea politică americană de la București, inaugurată la 29 octombrie 1944, căuta să stabilească legături cu factorii politici români bizuindu-se pe cadrul creat de conceptele lansate de ONU și de tradiționala politică americană de apărare a cetățenilor SUA și a intereselor lor. În acest sens, precizează Melbourne, interesele expansiunii economice nu intrau în atribuțiile misiunii, deși jefuirea de către sovie-

¹ Gh. I. Brătianu, *Nicolae Iorga, istoric al românilor*, în „Nicolae Iorga (Trei cuvîntări)”, București, 1944, p. 74.

ticii a cel puțin 20 milioane dolari echipament petrolier american din România și transportarea sa în URSS au creat o stare de iritare între cele două puteri cu privire la România. Se face desigur, aluzie la ridicarea de către sovietici, ca trofee de război, a 48 000 t din utilajul petrolier de exploatare din materialul tubular de sondă și a 4 700 t din materialul țevi de la Uzinele Malaxa, acțiuni ce au avut darul să dezorganizeze producția în ramuri vitale ale economiei din primii ani de după război². Cât despre circumstanțele venirii la putere a așa-zisului guvern democrat-popular condus de dr. Petru Groza, lăsând la o parte faptul că se făcea de pe pozițiile ultimative adoptate de sovietici, venea în contradicție chiar cu condițiile acceptate la Ialta, ca cele trei mari puteri să-și asume responsabilitatea comună de a reinstaura democrația în sateliții (sic!) Germaniei învinse (a se vedea în acest sens discursul președintelui Harry Truman din 9 august 1945). Este și motivul pentru care președintele american a făcut cunoscut la Conferința de la Postdam că țara sa nu va recunoaște noul guvern instaurat și nici nu va accepta relații diplomatice cu România. Ținând seama de repetatele cereri adresate aliaților anglo-americani de către membri ai opoziției politice și ce către rege de a aplica Carta Atlanticului și Declarația de la Ialta, putem întrezări deja în această situație nucleul speranțelor postbelice filoamericane ale tuturor adversarilor regimului comunist din țara noastră. O pătrunzătoare imagine asupra reflectării stării de lucruri românești în conștiințele americane, reflectare ce a contribuit la conturarea unei atitudini față de România căreia americanii îi mai sînt încă tributari —, o oferă studiului Joseph Harrington și Bruce Courtney, *Romania's Changing Image: Bucharest and the american press 1952—1975*. În acest interval de timp imaginea României în presa de dincolo de Ocean — susținătorii — s-a modificat substanțial în decursul a patru etape. Mai întâi pînă prin 1955, presa americană reținea doar cîteva clișee ale opresiunii, violării drepturilor omului, condițiilor mizere de viață etc. Dintre toate țările ocupate, România trecea drept cea mai deplin dominată de Moscova. Apoi în intervalul 1956—1963, principalele ziare americane au reflectat eforturile de destalinizare și de-satelizare ale României. În „New York Times” din 24 martie 1956, C. L. Sulzberger, descriind atmosfera mohorită din București — în ciuda remarcabilei curățenii a orașului — lansa butada, reluată apoi frecvent în anii '50, potrivit căreia capitala României nu (mai) era „Parisul Răsăritului, ci Moscova Apusului”. Este interesant de observat că ziarele americane au sesizat legătura dintre atitudinea românească față de evenimentele din Ungaria și Polonia din 1956 și intenția sovieticilor de a „răsplăti”-o, retrăgîndu-și trupele în 1958. Mai semnificativă apare însă, — din punctul nostru de vedere, dar și dintr-o perspectivă a viitoarelor relații, atitudinea față de primele încercări ale lui Gheorghiu-Dej de a dezvolta orizontul raporturilor comerciale, inclusiv cu SUA, la începutul anului 1957. Interviu acordat de președintele Consiliului de Miniștri, Chivu Stoica, ziarului „New York Times” (25 februarie 1958) atrăgea atenția că România, dornică să cumpere echipament industrial din SUA, se va vedea silită, în caz că va întâmpina greutăți, să se adreseze altor țări occidentale. Ceea ce s-a și întîmplat, avînd în vedere legislația americană în vigoare în acel moment (Battle control Act și Export Act). Or, autorii țin să sublinieze faptul că mențiunea din interviul lui Chivu Stoica avea de fapt menirea de a stimula cercurile de afaceri americane, interesante în comerțul cu Estul, să exercite presiuni asupra legislativului și să deschidă astfel calea comerțului cu blocul comunist. Evoluția ulterioară a evenimentelor ce marchează relațiile româno-americane a declanșat o adevărată furtună în cercurile de afaceri americane care au trecut la aplicarea lobby-ului în Congres și în Departamentul Comerțului, pentru a obține schimbarea legislației comerciale. Așa încît, la capătul tratativilor din 1959—1960, administrația Eisenhower semna o serie de roțe de încurajare a schimburilor economice și culturale, ratificînd de fapt primul tratat de acest fel încheiat cu vreo țară est-europeană, tratat ce va influența și politica lui Kennedy față de blocul comunist. Presa americană s-a grăbit să ilustreze această schimbare de optică, concentrîndu-și atenția asupra economiei românești. „Christian Science Monitor” din 25 iulie 1959 aprecia că România aceluia an prezenta cea mai bună balanță economică din Europa răsăriteană. Potrivit presei americane, condițiile de viață suferiseră o vizibilă ameliorare, ceea ce avea darul de a atrage și schimbarea imaginii asupra Bucureștiului. „Newsweek” din 5 august 1963 definea capitala României drept „unul dintre cele mai vii orașe din Est; în comparație cu Moscova, e un stup de dinamism, veselie și bun-gust”. Este perioada cînd americanii, prin intermediul mării prese, încep să se intereseze de noile orientări politice românești către Vest, privite deja ca manifestări de independență față de Moscova, în același fel în care era interpretată și stabilirea legăturilor cu Albania și China, tocmai în vremea conflictului chino-sovietic.

² Ioan Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945 — 1947)*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986. p. 26, 65 și p. 64.

Acordul comercial româno-american din 1964 schimba definitiv optica presei și deci și a opiniei publice americane. La aceasta se vor adăuga atitudinea României față de invadarea Cehoslovaciei în 1968 și creșterea evidentă a nivelului de trai la mijlocul anilor '60. Alături de atitudinea favorabilă față de „Expunerea asupra poziției PMR față de problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale” din aprilie 1964 și față de principiile politicii externe ale României, considerate ca trădând intenția „de-rusificării”, în timp ce România este calificată drept „gaullistă” („Time” din 19 iunie 1964) presa americană începe să se preocupe de noul leader, Nicolae Ceaușescu, devenit pentru „Newsweek” din 7 august 1967, „Nicolae the Agile”, reminiscență a marelui erou național al românilor, Mihai Viteazul(!). Asociind tot mai des România cu Iugoslavia, pentru a acredita astfel ideea existenței comunismului „bun”, consemnând orice mică altercație româno-sovietică, pentru a sublinia aspirațiile de independență ale României, uitând că aceasta era înăă membră a Tratatului de la Varșovia și CAER, ziarele americane au indus astfel opiniei publice imaginea unei lărișoare luptând curajoasă împotriva Marelui Urs, „conflict” asociat, într-o schemă mentală dihotomică simplă, cu lupta dintre libertate și opresiune, dintre bine și rău. Se aduceau drept dovezi eliberarea unor deținuți politic, publicarea unor romane ale lui Joyce, Hemingway, Miller și Faulkner, apariția filmelor americane pe ecranele cinematografele românești, iar Ceaușescu era apreciat pentru reabilitarea liderilor comuniști acuzați în perioada stalinistă, în timp ce atitudinea față de evenimentele din 1968 este pe larg comentată. Se știe că, din acest moment, Ceaușescu devenise însă leader al țării atât de iure, cit și de facto. Presa americană a sesizat totuși faptul că, deși nu era de acord cu politica Brejnev, leaderul român s-a văzut silit să ia măsuri autoritare pe plan intern, ce anulau deschiderile anterioare. Articolul lui Alexander Kucherov din „US News” din 16 septembrie 1968, observa astfel cu pătrundere că Ceaușescu profita de criza cehoslovacă pentru a introduce un regim neostalinist în România.

Merită să remarcăm aici că, oferind în intervalul 1968—1974 o imagine dihotomică asupra României — tendințele autoritare ale lui Ceaușescu, rapid calificate drept cult al personalității, și increcăările României de a scăpa de sub controlul Moscovei, — presa americană favoriza totuși net cea de-a doua ipostază, aducându-și astfel sprijinul intereselor cercurilor de afaceri ce au obligat prin lobby Congresul să acorde României clauza națiunii celei mai favorizate, în 1974. Vizitele reciproce pe care și le făceau Nixon și Ceaușescu ocupau pagina întâi a ziarelor americane, care acreditau astfel un Ceaușescu afabil și zimbăreț, făcând figură de „independent” față de sovietici și străduindu-se să deprindă secretele lobby-ului pentru a smulge clauza. Sînt înregistrate eforturile României de revigorare a trecutului ei „roman, apusean”, fapt reflectat și în listarea României din „Reader's Guide” pentru literatură nu sub denumirea curentă pînă atunci de „Rumania” (cu conotații slave) ci sub aceea de „Romania”. La rîndul ei România își modifica politica privind emigrarea pentru a veni în întâmpinarea cerințelor amendamentului Jackson-Vanik. „La sfîrșitul războiului din Vietnam — comentează autorii articolului — Ceaușescu s-a grăbit să profite de schimbările din America. Era vulnerabilă. Era stînjinită moral, spiritual și militar de experiența vietnameză”. Ar fi însă oportun să remarcăm că, în spatele acestor justificări, se află imaginea creată anume de către presa americană pentru a fi acceptată ca atare de Congres și a obliga astfel legislați-vul american să acorde clauza națiunii celei mai favorizate Bucureștiului.

O analiză amănunțită a relațiilor româno-americane în perioada următoare, privește din acest punct de vedere, ne oferă și articolul lui Robert Weiner, *The US Policy of differentiation toward Romania*. Observația de principiu de la care pornește autorul este aceea că politica de diferențiere față de România promovată de guvernul american pînă în ultimul sfert al deceniului 9, constituie o primă ruptură în considerarea sistemului comunist est-european drept un bloc monolit controlat în chip absolut de centrul „mișcării muncitorești internaționale”, Moscova. Ținînd seama de schimbările intervenite în Est după moartea lui Stalin, această politică se bizuie deci pe ideea că există mai multe căi de abordare a socialismului, fie printr-un proces intern de experimentare care modifică sistemul centralismului economiei planificate și dezleagă tendințele pluraliste, fie printr-o politică externă ce se abate de la linia Moscovei. Începutul „erei Ceaușescu” (sau a „socialismului dinastic incipient”, ca să-l cităm pe Vladimir Tismăneanu) prin Congresul al IX-lea al PCR, este marcat de o politică externă autonomă față de sovietici: rezistență față de încercările de a integra România în Tratatul de la Varșovia, continuarea relațiilor diplomatice cu Israelul în 1967, cu prilejul războiului de 6 zile, recunoașterea și stabilirea relațiilor diplomatice cu RFG, colaborarea cu S.U.A. care sprijină alegerea României la președinția Adunării Generale ONU, în 1967 (România fiind primul stat comunist ales în această funcție), sprijinirea „socialismului cu față umană” din Cehoslovacia, refuzul de a participa la intervenția militară din 1968. În aceste condiții vizita președintelui Nixon la București în 1969, primul președinte american ce a făcut o vizită într-un stat comunist, capătă o semnificație aparte, mai ales cunoscînd

interesul cu care Washingtonul urmărea neutralitatea României în conflictul chino-sovietic. Folosind „canalul București” pentru a-i contacta pe chinezi, dar și pe vietnamezi, în vederea încheierii războiului, Nixon nu s-a ferit să constate în „Memoriile” sale publicate în 1978: „Președintele (sic!) Ceaușescu este un leader puternic, independent, care a întreținut relații foarte bune cu chinezii în pofida faptului că a trebuit să urmeze o linie politică foarte abilă ca nu cumva sovieticii să intervină în România așa cum o făcuseră în Ungaria în 1956 și în Cehoslovacia în 1968”³. Ceea ce Nixon nu sesizase, însă, era că Ceaușescu folosea vizita președintelui american drept o confirmare triumfală a tezelor sale privind „coexistența pașnică” a statelor cu orânduirii sociale diferite. Dar, mai ales, el căpăta astfel garanția că SUA nu vor încheia cu sovieticii nici un tratat ce ar fi putut prejudicia interesele României. „Perioada de aur” în autonomia politică a Bucureștiului din anii '70 era susținută și de o creștere economică fără precedent. România — potrivit observatorilor americani — trăgând mari foloase de pe urma destinderii Est—Vest, dar și a contactelor sale cu SUA. Pentru Robert Weiner există o legătură causală între sprijinirea SUA cu petrol de către români în cursul crizei din 1973, vizita președintelui Ford în România în 1975 și acordarea, în același an, a clauzei, în condițiile în care România acceptase termenii amendamentului Jackson-Vanik. O dată cu aceasta prestigiul internațional al României, atent sprijinit de Washington, cunoștea cotele cele mai înalte: România joacă rolul de mediator între Egipt și Israel la Camp David și continuă să ducă o politică separată față de Moscova, condamnând intervenția vietnameză din Cambodgia. Dar, deși volumul comerțului româno-american crescuse considerabil (de la 98,3 milioane dolari în 1972, la 664 milioane dolari, șase ani mai târziu), decizia reducerii datoriei externe și a frînării importurilor, care a reorientat România spre CAER, duce la deprecierea relațiilor bilaterale. În 1983, România nu mai importa decît 25 % din volumul mărfurilor importate în 1980. Sfârșitul deceniului 8 antrenează deci agravarea relațiilor româno-americe, datorită unor presiuni din ce în ce mai mari ale URSS și a recesiunii economice mondiale, cu efecte drastice asupra economiei românești, dar și datorită politicii catastrofale promovate pe plan intern de Ceaușescu. Pentru prima dată, România socotea necesar să importe petrol din URSS. „Se poate doar presupune — comentează autorul — ce fel de concesii a trebuit să facă România sovieticilor pentru a răspunde acestei mărinimii”. În pofida întilnirilor secretarului de stat al administrației Reagan cu Ceaușescu și cu Ștefan Andrei la București în 1982, a „punctelor de vedere comune” stabilite cu acest prilej (situația din Polonia și rachetele cu rază medie de acțiune), Congresul se ridică împotriva obstrucționării emigrării evreilor în Israel și a politicii anti-maghiare a regimului Ceaușescu. Scandalul „achitării taxelor pentru învățămînt” la plecarea definitivă din țară, isbucnit în 1982 punea astfel în mod serios sub semnul întrebării problema reinnoirii clauzei națiunii celei mai favorizate. Sub amenințarea abrogării ei (vezi declarația președintelui Reagan din 4 martie 1983), cu numai câteva zile înaintea expirării, România renunță la plata taxelor de învățămînt de către emigranți. Deși anul 1983 a reprezentat un moment de destindere a relațiilor bilaterale (marcată de vizita vicepreședintelui George Bush la București), România nu socotește necesară renegocierea datoriei externe, pe care, prin măsuri draconice, de austeritate, Ceaușescu preconiza să o achite integral pînă în 1988. Între timp, România își continua politica externă autonomă, mizînd pe sprijinul american. În septembrie 1984, la cea de-a 39-a Adunare generală a ONU, România critică deopotrivă SUA și URSS în privința euro-rachetelor, cu toată presiunea sovietică de a face corp comun cu blocul, apreciază chiar discursul președintelui Reagan drept „conciliator”. Să nu uităm — pe de altă parte — că Ceaușescu întreținea relații bune în Orientul Apropiat atît cu OEP cît și cu Israel, realizînd în octombrie al aceluiași an o vizită la Bonn, cu toate că Honecker și Jivcov, deopotrivă invitați, fuseseră determinați de către Moscova să refuze. Prezentarea scrisorilor de acreditare de către ambasadorul american, evoluția politică a problemei naționale în România și persecuțiile împotriva sectelor, precum și începutul „sistematisării localităților” au declanșat însă o ireversibilă ruptură cu Washingtonul. Vizita secretarului de stat Schultz din decembrie 1985 prin mai multe țări est-europene, vizate de politica americană de diferențiere, a avertizat încă o dată pe Ceaușescu că ar putea pierde clauza națiunii celei mai favorizate. Dar, din nou, România — apreciază Robert Weiner — și-a demonstrat în chip strălucit capacitatea de a-i duce de nas pe americani, printr-un extraordinar simț al *timing*-ului. Exact înaintea vizitei unui consilier al Departamentului Statului la București în mai 1986, un adventist de ziua a VII-a, Dorel Cataramă este eliberat din închisoare. Exact înaintea deciziei președintelui Reagan de a examina modul în care România îndeplinește cerințele secțiunii 402 a amendamentului Jackson-Vanik, România anunță permisiunea de emigrare pentru 1000 de persoane. Este uimitor — constată

³ *The Memoirs of Richard Nixon*, vol. I, New York, 1978, p. 347.

autorul — cum această politică l-a „dus” literalmente pe Ronald Reagan ce declara Congresului la 3 iunie 1986 că României va trebui să i se reînnoiască CNP pe anul 1986/1987. Efectul a fost benefic pentru România în privința datoriilor, plătite în 1985 cu încă 6 miliarde de dolari. Ceea ce Robert Weiner subliniază cu multă pertință este că anii 1985—1986 sînt însă și anii unor legături tot mai strînse cu URSS. De la venirea lui Gorbaciov la putere, sovieticii profitînd de penuria energetică din România, exercită presiuni crescînde asupra României pentru a o determina să-și modifice politica externă, aliniîndu-se Moscovei. În decembrie 1985, Bucureștiul adăpostește întîlnirea secretarilor cu problemele ideologice ai comitetelor centrale ale partidelor comuniste din țările est-europene, reuniți pentru a lupta în comun împotriva propagandei „imperialismului american” și, la cîteva ore după începutul ședinței, la București este anunțat în vizită ministrul petrolului al URSS. O dovadă că România a cedat presiunilor de aliniere la politica Moscovei o constituie și demiterea lui Ștefan Andrei de la conducerea ministerului de externe (11 noiembrie 1985), care, îndeplinind această funcție din 1978, se identificase practic cu politica României de orientare către Vest; înlocuirea sa cu un „necunoscut” (cum îl socotește Robert Weiner pe Ilie Văduva), reprezenta desigur una din concesiile făcute Moscovei.

La relațiile româno-americane în această din urmă perioadă se referă și articolul semnat de fostul ambasador la București, David B. Funderburk *Relations between the United States and Romania during the first half of the 80's*. Plecînd de la precizarea semnificației acordării CNP pentru părțile contractante, Funderburk arată că în afara reducerilor de tarife și a facilitării obținerii de credite, a unui mai mare acces la tehnologie americană, România primea și asistență pentru a evita politica de *anti-dumping* (mai ales în privința oțelului) și depășirea normelor (mai ales în privința industriei textile). România a obținut CCC credits (credite agricole), împrumuturi Eximbank, World Bank, Manufacturer's Hanover Trust etc. Pentru o țară din afara sistemului economiei de piață, CNP producea astfel beneficii și un spor valutar de neînlocuit. Dar măsurile draconice luate de Ceaușescu au făcut ca începînd cu 1981, raportul import/export în relațiile româno-americane să se schimbe radical în favoarea ultimului, în raport de 2/1, 3/1 și apoi chiar 4/1. România trimitea în SUA mai mulți dolari-valoare decît oricare altă țară est-europeană (inclusiv URSS). CNP permitea pe de altă parte României și achiziționarea unor tehnologii inaccesibile pe alte căi. „În vremea în care mi-am desfășurat activitatea ca ambasador — declară Funderburk — principalele produse pe care România căuta să le obțină — în afara celor pe care România se străduia să pună mîna ilegal prin țări terțe — erau: o stație terestră pentru sateliți Landsat și computere de aeroport. Guvernul român căuta un NOVA 3-D computer care să se potrivească cu computere NOVA 3-D și NOVA 3-12 de la Data General Company, ce necesitau licențe de export și reexport din SUA”. Și, deși România transfera tehnologie americană și apuseană de un asemenea nivel în URSS, americanii au amplificat exportul de tehnică de vîrf în România. Firește, fostul ambasador american nu putea sau nu vroia să lămurească întrebarea atît de neliniștitoare pentru noi: de ce? Cu atît mai mult cu cît baza deteriorării relațiilor Washingtonului cu regimul lui Ceaușescu a constituit-o tocmai politica internă a lui Ceaușescu, amestecul guvernului într-o serie de asasinat, precum cel al preotului catolic Géza Palfi, dispariția unor pastori baptiști, demolarea unor biserici și a unor sinagogi etc. La curent cu toate acestea, americanii știau prea bine că doar pentru a le face plăcere, în vederea obținerii la limită a CNP, guvernul român a cedat în 1983 în privința preotului ortodox Gh. Calciu-Dumitreasa, eliberîndu-l din închisoare și permițîndu-i apoi plecarea din țară — doi ani mai tîrziu. Este uluitor, tocmai de aceea — și aproape inexplicabil, mai ales în lumina evoluțiilor politice de astăzi — ceea ce chiar Funderburk constată: oficialii români aveau în general succes cînd doreau să-i convingă pe americani că trebuia să facă concesiile pe linia politicii lor de diferențiere, dacă voiau să-l liniștească pe Ceaușescu.

Apare astfel limpede, atît din studiul fostului ambasador la București, cît și din ansamblul studiilor cuprinse în acest volum și referitoare la problema în discuție, că acordarea CNP n-a adus avantaje decît lui Ceaușescu (care își consolida astfel rolul de actor pe arena internațională), PCR-ului (în materie de confirmare a justeței politicii economice) și Tratatului de la Varșovia (reducînd ajutorul pe care Moscova ar fi fost astfel silită să-l acorde țării noastre). Se înțelege astfel de ce „defecțiunile” periodice ale României în raport cu politica sovietică (dacă într-adevăr aveau acest sens) erau acceptate, ba uneori chiar încurajate de sovietici, chiar și atunci cînd nu-și primeau prealabila aprobare. Se confirmă și observația lui Ion Mihai Pacepa⁴ potrivit căreia, în limitele marxism-leninismului și ale obligațiilor Tra-

⁴ „The Washingtonian”, decembrie 1985, p. 177, 182.

tatului de la Varșovia, Bucureștiul făcea din cînd în cînd cîte un gest de „revoltă” împotriva URSS, cu singurul scop de a primi drept „recompensă” tehnologie din Vest și sprijin financiar pentru construcția comunismului. *Mulatis mulandis*, această concluzie aduce în prim plan o altă neliniștitoare întrebare: ce rost au deschiderile către Occident din Europa răsăriteană a anului 1990 și mai ales din România (unde contradicția între termenii extern și intern a politicii guvernamentale pare a fi cea mai deplin reliefată) în raport cu relațiile, mult mai vag definite, dintre foștii membri ai blocului comunist? Mărturia unui cunoscut oficial al comerțului exterior românesc rămas în Occident și citat de Funderburk întărește această neliniște: întrebat dacă există cumva un plan condus de URSS de a cheltui sume enorme pentru a convinge România să devină mai legată de Vest și să se separe de Moscova, transfugul a declarat această supoziție drept rizibilă, arătînd că el însuși lucrase ani la rînd cu omologii sovietici pentru a găsi noi modalități de extorcare a împrumuturilor financiare și a unor ajutoare tehnologice din SUA.

Ruperca relațiilor americane cu România, precizează Funderburk, nu a avut loc, deși perspectiva asupra regimului politic al lui Ceaușescu se modificase considerabil, deoarece „singurul beneficiu al SUA din această relație era creșterea numărului de emigranți și a comerțului cu aceștia”. 11 000 etnici germani în medie cea. 1 000 evrei și cea. 2 500—3 000 români părăsesc în fiecare an România între 1981—1986.

De aceea și imaginea creată despre natura relațiilor — zise de „independentă” față de URSS — trebuie serios schimbată. Or, articolul lui Funderburk aduce argumente tulburătoare în acest sens. Există nu numai o foarte strînsă relație între PCR și PCUS, dar relațiile de colaborare militară, științifică și economică cu URSS, perfectate prin Tratatul din aprilie 1986 (aflat încă în vigoare), au cunoscut o extindere considerabilă în ultimii ani și presupun transferul de tehnologie occidentală și americană către URSS. David Funderburk afirmă că Ceaușescu ar fi trăit chiar cîțiva ani în URSS, pe cît se pare ocupîndu-se cu stringerea legăturilor cu KGB. Există de altfel activități comune și colaborare în multiple domenii între Securitate și KGB. Încă din 1985 apăreau suspecte multe întîlniri la nivel înalt româno-sovietice ascunse privirilor. România a conlucrat strîns cu URSS în materie de terorism, droguri, ajutor acordat gherilelor marxist-leniniste iar ACDA arăta că în 1982, ea era cea de-a cincea țară exportatoare de armament din lume, după URSS, SUA, Franța, Marea Britanie. Chiar și în 1985, cu 3 ani înainte de căderea lui Ceaușescu din cauza „loviturii de stat pusă la cale cu ajutorul agenților străine”, în economia românească existau sute de consilieri sovietici și peste o mie de alți reprezentanți direct legați de ambasada din București. URSS a devenit în ultimii ani principalul partener comercial al României, care a urmat servilă linia politică sovietică la ONU, votînd de mai multe ori împotriva intereselor occidentale decît au făcut-o sovieticii înșiși și aliații lor din Tratatul de la Varșovia.

„Ce va urma” — este întrebarea ce răzbate la finalul volumului prezentat. Acestei întrebări a căutat să-i dea răspuns ultimul articol, cel semnat de Edward Mainland, *The Road-Back*, imaginînd cu maliție și luciditate o vizită la „doctorul de națiuni” a unei României sub chipul unei gospodine ușor dezzechilibrate, prost îmbrăcate și prost încălțate, gata oricînd să găsească scuze pentru propria-i suferință: ratarea Renașterii, conștiință națională tardivă, biserică națională lipsită de fermitate, minorități etnice cu tendințe centrifuge. Căutînd să desprindă din dialogul cu pacienta sa diagnosticul corect și căile cele mai propice pentru redresarea unui organism slăbit de boală, „medicul” cu un extraordinar simț profetic (studiul este scris cel mai tirziu în 1988), pornind de la situația reală a României ca „borderland”, „condamnată” prin urmare la „semi-independentă”, prescrie rețeta: „Liderii ce vor supraviețui „epocii de aur” vor avea două sarcini fundamentale: să pună din nou pe roate România și să evite vexarea prea „pe față” a Kremlinului. Dacă cei care au menirea de a pune diagnosticuri nu greșesc și dacă experiența altor națiuni este de vreun folos, acești lideri nu vor putea fi moștenitori nepotocratici, ci fie — mai întii — sicofanocrați ce se vor disocia ei înșiși de politica vechiului regim, fie înalți ofițeri militari. Un Kadar românesc sau un Jaruzelski? (a se lua aminte la un alt exemplu de națiune în regresie, „România africană”: acolo, un cult hipertrofiat și un partid de masă au decedat peste noapte, transformîndu-se într-o dictatură militară. Doar la patru zile de la moartea lui Sekou-Touré, armata a înconjurat pe sicofanții din conducere și a preluat pe deplin puterea. Bineînțeles, nu poate fi o paralelă fidelă). Oricine vor fi noii lideri, ei vor încerca probabil să respire noua viață dinăuntrul structurilor de partid atrofiate, să depersonalizeze și să defeudalizeze ceea ce a mai rămas.

Orice nouă conducere românească va avea mai întii drept țel oprirea minciunii cu privire la starea de lucruri și negocierea unui nou „contract social” cu națiunea (Stephen Sampson). Numai atunci va fi restaurată cel puțin încrederea și credința într-un Stat și în viitoarea sa orientare. Acești lideri vor avea nevoie și de promisiuni demne de crezare: țărăniimii, mobilitate și ridicarea nivelului de trai; intelectualității, libertate de călătorie și de crea-

ție; elementelor tehnocratice, mai multă autonomie; clasei de mijloc, un „new deal”. Această conducere va căuta disperată să dobândească spațiu de manevră pentru a găsi soluții de intervenție dincolo de ruina economică, către raționalitate și reformă. Va fi vremea propunerilor de reforme instituționale care să-i aperc pe cei ce spun adevărul”.

Desigur putem să fim de acord sau nu cu imaginea României în această oglindă, în acest „celălalt” de dincolo de Ocean, atât de fascinant dar și atât de diferit de „noi”. Putem reproșa, firește, un anume fel de superficialitate a impactului analitic, vizînd nu atât profunzimea cit deschiderea problematică. De bună seamă, destinul, evoluția și aspirațiile intelectualității române, cu poziții politice azi atât de controversate, dar deloc de neglijat — ar fi putut să-i preocupe mai mult pe semnatarii acestui volum. Și este dincolo de orice îndoială că — „l'image de l'autre étant l'image du même” —, fără oglindirea tipului de viață american, a evoluțiilor politice americane și, în general, a acestui Unchi Sam morganatic, în mentalitățile, cultura și politica României, — intenția nuanțată de titlul volumului rămîne doar parțial realizată. Dar nu este mai puțin adevărat că lăsînd la o parte excelenta minuție a demersului critic, obiectivitatea chiar „căutată” uneori a unor încheieri și minunata nuanțare a previziunii politice. Volumul oferit de Academia Româno—Americană de Științe și Arte (în special prin profețiile articolului ultim) devine, la ora cînd scriem aceste rînduri, o oglindă și un îndreptar, dar și un cumplit și sever avertisment pentru noi, românii de azi.

iulie 1990

FLORIN CURTA